

Vývoj evropského integračního uskupení, kterého jsme byli v průběhu 20. a na počátku 21. století svědky je po celou dobu spjat s významnými osobnostmi, státníky i vysokými státními úředníky, kteří formulovali základní myšlenky, hodnoty a principy, na základě kterých vznikla současná podoba evropského uskupení.

Mezi významné předchůdce současné podoby uskupení evropských zemí je možné vnímat myšlenky a záměry osobností jako byl Richard Coudenhove-Kalergi¹ (1894-1972), Edouard Herriot² (1872-1957) či Winston Churchill (1874-1965)³. Historický vývoj současného evropského uskupení, jež je tvořeno 27 členskými státy Evropské unie byl v první polovině 20. století a v následujících dekádách ovlivněn zejména ekonomickými a politickými důsledky druhé světové války. Poválečné rozdělení Evropy společně s výrazně poškozenou strukturou národního hospodářství zainteresovaných zemí tak bylo jedním z důvodů společné spolupráce aktérů druhé světové války. Vznik Evropského sdružení uhlí a oceli, Evropského společenství pro atomovou energii, Evropského hospodářského společenství, podepsání Římské smlouvy, Jednotného evropského aktu, Maastrichtské smlouvy či možný scénář postupného rozšiřování Evropské unie patří mezi základní milníky specifikované v následujících odstavcích s cílem popsat významné okamžiky formující současnou podobu Evropské unie, která tvoří zcela specifickou formu harmonizace ekonomických, institucionálních a politických činností. Nastolená forma spolupráce mezi členskými státy tak z jednotlivých členských zemí vytvořila globální hráče v rámci vývoje světového hospodářství odrážející se v životní úrovni obyvatelstva a v celkové vyspělosti regionu. Současně se tak realizovaný projekt evropské integrace stal i příkladem pro jiné formy spolupráce realizované mimo evropský kontinent⁴.

¹ Richard Coudenhove-Kalergi – autor díla Panevropa.

² Edouard Herriot – francouzský ministerský předseda, jehož snahou bylo podpořit myšlenku tzv. Spojených států evropských (Fiala 2009: 37).

³ Winston Churchill – státník, čestný předseda Hnutí za spojenou Evropu.

⁴ Např. Mercosur – Jižní Amerika, COMESA – Africká unie (Kučerová 2006: 18).

Mezi průkopníky, jejichž snahou bylo podporovat ideu sjednocené Evropy patří francouzský právník Pierre Dubois (1250-1320), který již v období středověku poukazoval na možnosti společné obrany evropského území před možnými útoky arabských vojsk. Potřeba spolupráce mezi zeměmi tak v úplných počátcích budoucí evropské integrace byla vyvolána ne z ekonomických důvodů, ale zejména z důvodu bezpečnostních⁵.

V období počátku 20. století je možné vize usilující o těsnou spolupráci jednotlivých evropských zemí spatřit v díle Panevropa, publikovaném v roce 1923. Z hlediska ekonomického potenciálu Panevropy autor Richard Coudenhove-Kalergi usiloval o vytvoření takového celku, jež mohl konkurovat mocnostem jako byly Spojené státy americké, Rusko, Čína a země Commonwealthu. Navržený model sjednocené Evropy však zejména v důsledku druhé světové války nebyl realizován. Světová válka se tak stala na dlouhou dobu hlavním činitelem vedoucím k nalezení možného řešení modelu sjednocené Evropy vycházející z požadavku zajištění bezpečného, mírového vývoje v evropských zemích. V období po skončení druhé světové války byla snaha o počátky hlubší evropské integrace chápána jako reakce na válku, která ve svém důsledku způsobila obrovské ztráty na lidských životech (viz tabulka 1) a na celkové kondici národních hospodářství evropských zemí (viz tabulka 2).

Tabulka 1 - Odhady počtu usmrčených osob v průběhu druhé světové války

stát	počet zabitých vojáků	počet zabitých civilistů
Německo	2 850 000	500 000
Velká Británie	397 762	65 000
Francie	210 761	108 000
Itálie	77 500	40 – 100 000

Zdroj: (Krejčí, 2010), vlastní zpracování

⁵ Obdobná obava před hrozbami vojenské agrese byla patrná i v období po skončení druhé světové války a to zejména v případě vztahu mezi Francií a Německem.

Tabulka 2 – Ekonomické důsledky druhé světové války

stát	předválečný rok, kdy se HDP rovnalo úrovni HDP dosažené v roce 1945
Rakousko	1886
Belgie	1924
Dánsko	1936
Finsko	1938
Francie	1891
Německo	1908
Itálie	1909
Nizozemsko	1912

Zdroj: (Baldwin, 2009), vlastní zpracování

Omezený ekonomický vývoj válkou postižených teritorií s sebou nesl neustálou potřebu zabezpečovat zejména základní produkty, tedy produkty každodenní potřeby. Rozdíly mezi nabídkou a poptávkou takovýchto produktů tak nabíral na významu zejména v zemědělství, v potravinářském a energetickém průmyslu. Možnosti rekonvalescence výrazně zredukovaných výrobních kapacit jednotlivých ekonomik po skončení druhé světové války nabízel evropským zemím tzv. Marshallův plán⁶. V rámci realizovaného plánu obnovy Evropy, jež výrazně přispěl k rekonvalescenci ekonomik zemí přijímajících pomoc⁷, bylo mezi roky 1948 – 1952 evropským zemím poskytnuto více než 17,4 mld. dolarů. Z toho celkového množství finančních prostředků největší podíl získala Velká Británie (6,9 mld.), Francie (5,5 mld.), Německo (3,9 mld.) a Itálie (2,9 mld.). Finanční pomoc realizovaná v rámci

⁶ „Je logické, že Spojené státy by měly udělat vše, co je v jejich silách, aby světu napomohly k návratu k normálnímu ekonomickému prostředí, bez kterého není možná politická stabilita a zajištění míru. Naše politika není namířena proti žádné zemi nebo doktríně, ale proti hladu, bídě, zoufalství a chaosu. Jejím účelem by měla být obnova fungující ekonomiky ve světě, jež umožní vznik takových politických a sociálních podmínek, ve kterých mohou existovat svobodné instituce.“ (Fiala 2009: 37) – úryvek z projevu George C. Marshalla.

⁷ Československo odmítlo účast a americkém plánu obnovy Evropy jako důsledek odmítnutí Marshallova plánu Sovětským svazem.

Maršallov plán byl nabídnut jak zástupcům vítězných států, tak i poražené straně druhé světové války.

Podrobné informace o Maršallově plánu a postoji Československa

<http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbor61.pdf>

Německo tak po druhé světové válce zaznamenalo poměrně rychlou obnovu domácího hospodářství, což mohlo vyvolat u ostatních evropských zemí⁸ další vlnu obav z možného agresivního chování Německa. Výhodiskem z této situace se jevila Bruselská smlouva ze 17. března 1948, na jejímž základě byly ustanovena tzv. Západní unie, jejímž hlavním posláním bylo zejména zabezpečit možnou obranu proti případné německé agresi. Chování Francie, jež bylo kromě možných bezpečnostních obav motivováno i snahou o zajištění vlivu v případě německého těžkého průmyslu, vedlo k uzavření tzv. Dohody o mezinárodní správě Porúří, jež byla uzavřena 28. 12. 1948 mezi USA, Velkou Británií, Francií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemskem. Smyslem dohody tak byla zejména kontrola německého vývozu a možnost stanovení kvót doporučené spotřeby uhlí a oceli v poválečném Německu (Fiala, 2009). Uhlí a ocel jako strategický materiál tak stál na pozadí vzniku jednoho z prvních integračních uskupení⁹, kterého se zúčastnili bývalí váleční protivníci z druhé světové války.

Smlouva o zřízení Evropského společenství uhlí a oceli byla mezi zainteresovanými stranami uzavřena 18. dubna 1951 v Paříži¹⁰. Německo, Francie, Lucembursko, Belgie, Nizozemsko a Itálie tak započaly s využíváním koncepce společného trhu vytvořené Jeanem Monnetem.

Cíle vzniklého sdružení byly formulovány v podobě: vytvoření společného trhu s uhlím a ocelí, v podpoře hospodářského růstu, zvyšování životní úrovně členských zemí, racionální dělby práce, vyšší produktivity a v udržení nepřetržité zaměstnanosti (Kučerová, 2006). Očekávání v podobě vyšší produkce strategických surovin bylo

⁸ Dle (Fiala 2009: 47) tuto obavu měla v poválečném vývoji zejména Francie.

⁹ Forma tzv. celní unie spočívající ve formulaci společné celní politiky vůči ostatním zemím byla uzavřena mezi Belgií, Lucemburskem a Nizozemskem již v roce 1944 představiteli exilových vlád v Londýně.

¹⁰ Tzv. Pařížská smlouva.

zřízením sdružení naplněné a zároveň byla realizována i vzájemná spolupráce mezi Francií a Německem. Zlepšení základních makroekonomických ukazatelů u členských zemí ESUO je možné nalézt v tabulce 3, nastartovaný poválečný růst tak mohl započat proces konvergence mezi evropskými ekonomikami a USA, jejichž hospodářská situace a exportérské možnosti producentů v poválečném období výrazně konkurovaly válce postiženým evropským zemím. Dle (Fiala, 2009) však průmyslová výroba USA mezi roky 1900 – 1938 vzrostla o 163 %.

Tabulka 3 – Základní makroekonomické ukazatele v poválečném období

stát	rok, kdy HDP dosáhlo předválečné úrovně	tempo růstu HDP v období dohánění předválečné úrovně (v %)
Rakousko	1951	15,2
Belgie	1948	6
Dánsko	1946	13,5
Francie	1949	19
Německo	1951	13,5
Itálie	1950	11,2
Nizozemsko	1947	39,8

Zdroj: (Baldwin, 2009), vlastní zpracování

Politické a ekonomické důsledky vzniklého sdružení působily v 50. letech 20. století jako motivace pro další možnou spolupráci evropských zemí. Výchozí bodem pro rodící se spolupráci na poli energetickém a zejména ekonomickém byl okamžik podepsání tzv. Římské smlouvy ze dne 27. 3. 1957. Na základě uzavření dvou dohod vznikly dvě uskupení a to Evropské společenství pro atomovou energii¹¹ a Evropské hospodářské společenství¹².

¹¹ EUROATOM

¹² EHS

Cílem Evropského společenství pro atomovou energii bylo zejména vytvořit společný trh s tzv. nukleárními materiály a zároveň tak podporovat jejich mírové využití. Jednalo se tedy po více než 10 letech od vojenského využití atomové bomby¹³ o možnosti vnímat pozitivně potenciál jaderné energetiky, který byl umožněn zejména díky vědecko-technickým výsledkům 20. století.

Obecný cíl Evropského hospodářského společenství byl formulován v článku 2 Smlouvy o EHS, jejímž cílem bylo „postupným sbližováním hospodářské politiky členských států podporovat v celém Společenství harmonický rozvoj hospodářské činnosti, nepřetržitý a vyrovnaný růst, větší stabilitu, urychlené zvyšování životní úrovně, jakož i těsnější vztahy mezi státy, které Společenství tvoří“ (Fiala 2009: 72). Jako konkrétní cíle byly Smlouvou o EHS vymezeny následující prioritní oblasti viz (Kučerová, 2006):

- a) podpora zavedení společných politik v zemědělství, v dopravě a v zahraničním obchodě,
- b) implementace společných pravidel zabezpečení hospodářské soutěže,
- c) koordinace hospodářských politik,
- d) přidružit zámořská území s cílem podpořit jejich ekonomický a sociální rozvoj.

Současně byly v Římské smlouvě stanoveny dva ryze konkrétní cíle, významně ovlivňující následující proces evropské integrace. Ustanoveno tak bylo předpokládané 12 - leté období pro fungování celní unie a 15 - leté období pro vznik společného trhu. Z hlediska možných forem ekonomické integrace (pásma volného obchodu, celní unie, společný trh, hospodářská unie, měnová unie)¹⁴ můžeme hovořit o tom, že založením Evropského hospodářského společenství došlo k významnému odstranění obchodních bariér mezi členskými zeměmi a tedy k liberalizaci vzájemného obchodu. Konkrétní znaky charakterizující jednotlivé stupně

¹³ Spojené státy americké shodily 6. a 9. srpna 1945 atomové bomby na japonská města Hirošimu a Nagasaki.

¹⁴ Koncepce hospodářské unie vychází z teoretického základu spočívající v koordinaci národních hospodářských politik. Koncepce měnové unie vychází z existence společné měny a z principu delegování části monetární politiky domácím institucím (většinou např. centrální banky) na nadnárodní instituce.

integrace realizované v 60. letech a vyšších forem integrace mnohé realizované na konci 20. století a počátku 21. století popisuje následující tabulka 4.

Tabulka 4 – Základní znaky jednotlivých stupňů ekonomické integrace

forma integrace	odstranění viditelných překážek obchodu mezi členy	společná pravidla obchodu vůči nečlenům	odstranění neviditelných překážek obchodu mezi členy	volný pohyb výrobních faktorů mezi členy	společná měna
volná zóna obchodu	Ano				
celní unie	Ano	Ano			
společný trh	Ano	Ano	Ano	Ano	
měnová unie	Ano	Ano	Ano	ano	ano

Zdroj: (Keřkovský, 1999), vlastní zpracování

Celní unie jako vyšší stupeň ekonomické integrace předpokládala existenci společné celní politiky vůči nečlenským zemím. Takto definovaná unie byla dosažena v roce již v roce 1968. Následně vyšší stupeň integrace v podobě společného trhu předpokládajícího volný pohyb tzv. čtyř svobod (volný pohyb osob, služeb, zboží a kapitálu) zejména v případě volného pohybu osob a služeb za svým časovým předpokladem výrazně zaostával. V případě pohybu služeb tak za možné problémy způsobující jeho časové zpoždění např. autoři viz (Kučerová, 2006) považují zejména překážky související s odlišnými právními předpisy, s udělováním licencí apod. Obdobně i pohyb pracovních sil byl významně omezen a to zejména díky obavám před vlnou fluktuací a před šířením sociálních problémů v jednotlivých zemích. Výsledkem fungování Evropského hospodářského společenství bylo zejména ekonomické oživení hospodářství členských zemí projevující se v základních ekonomických ukazatelích.

Významným datem pro budoucí fungování vzniklého uskupení se stal 8. duben 1965, tedy den, kdy byla podepsána tzv. Slučovací smlouva, na základě které došlo ke sloučení Evropského společenství pro atomovou energii, Evropského hospodářského

společenství a Evropského společenství uhlí a oceli do tzv. Evropského společenství. Otázka dalšího rozvoje takto vzniklého společenství byla dále řešena na tzv. Haagském summitu konaném 1. a 2. prosince 1969. V literatuře (Fiala, 2009) byl tento významný summit vystižen zejména pojmy jako dokončení, prohloubení a rozšíření¹⁵. Na základě summitu tak byly zahájeny jednání o vstupu nových členských zemí (Velké Británie, Irsko, Dánsko a Norsko) do Evropského společenství. Velká Británie, Irsko a Dánsko vstoupily do Evropského společenství svorně 1.1. 1973, Norsko jako čtvrtá kandidátská země na základě výsledků referenda¹⁶ ze dne 25. 9. 1972 do Evropského společenství nevstoupilo.

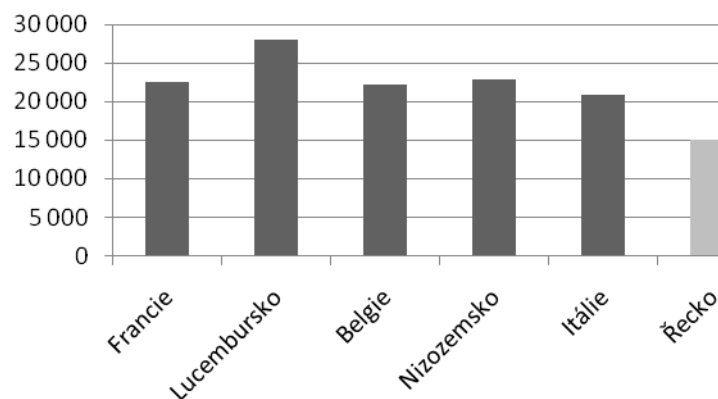
Další vlna rozšíření známá jako tzv. jižní rozšíření bylo však na pořadu dne až v 80. letech 20. století a to i přesto, že jak Řecko, Španělsko i Portugalsko podalo oficiální žádosti již v roce 1975 (Řecko), 1977 (Španělsko) a v roce 1978 (Portugalsko). Významným prvkem tohoto jižního rozšíření bylo i prvotní vymezení základních podmínek¹⁷ členství ve Společenství v podobě naplňování zásady demokratického politického systému garantujícího dodržování základních práv a svobod. Doplněna však byla obecná podmínka tzv. teritoriálního vymezení kandidátské země zabezpečující, že potenciální členská země bude pouze z řad evropských zemí.

Rozšíření Evropského společenství o Řecko (1981), Španělsko (1986) a Portugalsko (1986) s sebou neslo i výraznou finanční zátěž pro původní členské země, jelikož ekonomická úroveň nových členských zemí neprokazovala stejnou hospodářskou kondici jako u zakládajících zemí Evropského společenství (viz obrázek 2 a 3).

¹⁵ Jednání o možném rozšíření o Velkou Británii započala již v roce 1961. Pro Francii však rozšíření O Velkou Británii nebylo akceptovatelné a tento závěr byl oznámen prezidentem de Gaullem 14. 1. 1963.

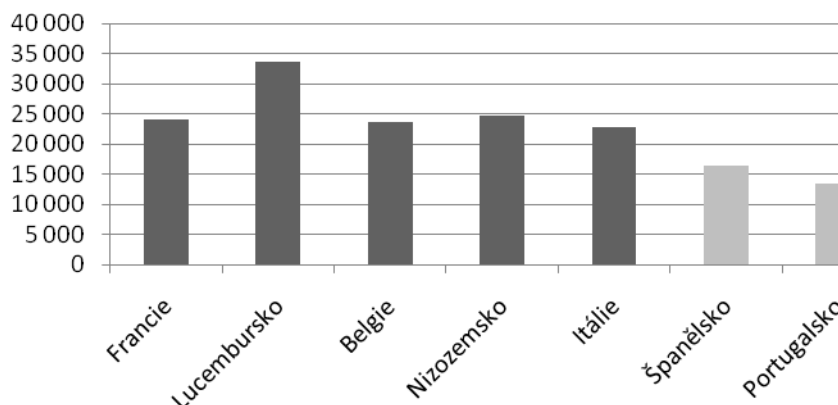
¹⁶ Pro vstup 46,5 %, proti vstupu 53,5 %.

¹⁷ Genscherova výzva (Fiala 2009: 108).

Obrázek 2 – HDP na obyvatele (v amer. dolarech) v roce přistoupení Řecka

Zdroj: (Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board), vlastní zpracování

Obrázek 3 – HDP na obyvatele (v amer. dolarech) v roce přistoupení Španělska a Portugalska

Zdroj: (Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board), vlastní zpracování

Rozšířením Evropského společenství o ekonomicky méně vyspělé země tak dále na významu nabírala zejména praktická regionální politika sloužící ve své obecné formě zejména k eliminaci ekonomických rozdílů mezi zeměmi a jejich regiony.

V případě kandidatury Řecka však bylo nutné vytvořit delší předvstupní období a uvažovat o poskytnutí finanční výpomoci ze strany Společenství. Praktická realizace regionální politiky byla patrná i v případě Španělska a Portugalska pro něž byl navržen tzv. rekonstrukční plán umožňující využívat podpory v rámci finančních nástrojů regionální politiky financované z Evropského fondu regionálního rozvoje a z Evropského sociálního fondu.

Období 80. let dvacátého století charakterizované již popsaným procesem jižního rozšíření bylo z hlediska současného pojetí Evropské unie ovlivněno zejména přijetím Jednotného evropského aktu skládajícího se z 34 článků reformulujících původní Římské smlouvy. Cíle obsažené v Jednotném evropském aktu jsou v (Kučerová, 2006) formulovány následovně:

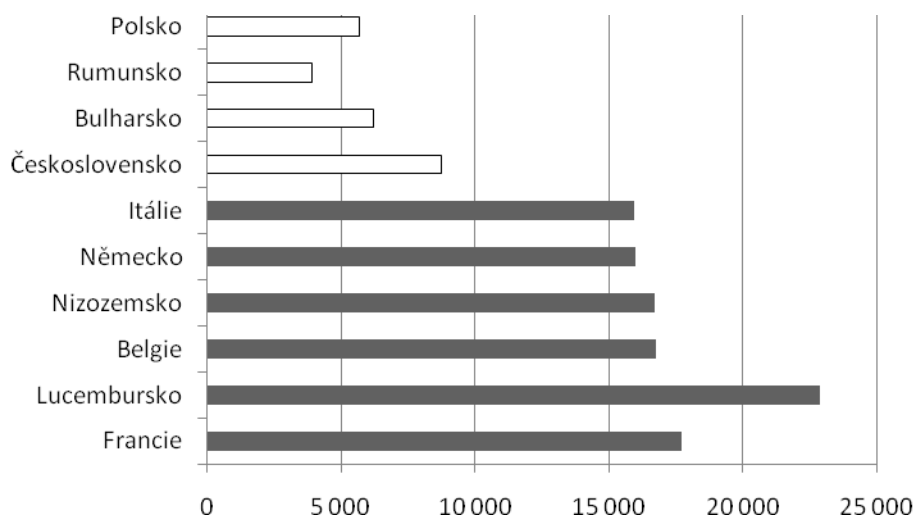
- a) posílit politickou spolupráci a tak přispívat k pokroku na cestě k Evropské unii,
- b) vytvořit jednotný vnitřní trh v období do konce roku 1992¹⁸,
- c) sbližování hospodářských a měnových politik¹⁹,
- d) rozšíření politik Evropského společenství o sociální politiku a o politiku směřující k posilování ekonomické a sociální soudržnosti zemí²⁰,
- e) rozšíření koordinovaných hospodářských politik o další obory (zejména se jednalo o podporu výzkumu a vývoje a o ochranu životního prostředí).

Následující vývoj evropského integračního uskupení byl ovlivněn zejména politickými důsledky revolučního období konce 80. let ve střední a východní Evropě. Postupný proces liberalizace a privatizace probíhající na počátku 90. let v centrálně plánovaných ekonomikách modifikovaných na ekonomiky tržní tak spolu s procesem demokratizace otevíral dřívějším totalitním zemím novou možnost ekonomické a politické spolupráce se zeměmi Evropského společenství. Finanční pomoc realizovaná pomocí darů a půjček tak mohla uskutečňovaný proces přechodu na tržní hospodářství výrazně urychlit. I přes tuto finanční injekci však disparity mezi tradičními zeměmi Evropského společenství a zeměmi bývalého východního bloku byly na konci 80. let 20. století značné.

¹⁸ 14. června 1985 byla mezi Německem, Francií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemskem uzavřena Schengenská dohoda, která tyto země zavazovala ke zjednodušení hraničních kontrol. V současnosti je Schengenský prostor tvořen 24 zeměmi.

¹⁹ Konkrétní výstupy umožňující existenci měnové unie byly publikovány v tzv. Delorově zprávě, jež předpokládala zavedení společné měny ve třech stádiích (blíže viz (Fiala 2009: 126)).

²⁰ Na významu tak získala zejména regionální politika, jejímž obecným cílem je snižování vzniklých rozdílů v ekonomickém vývoji regionů.

Obrázek 4 – HDP na obyvatele (v amer. dolarech, přepočteno na rok 1990) v roce 1989

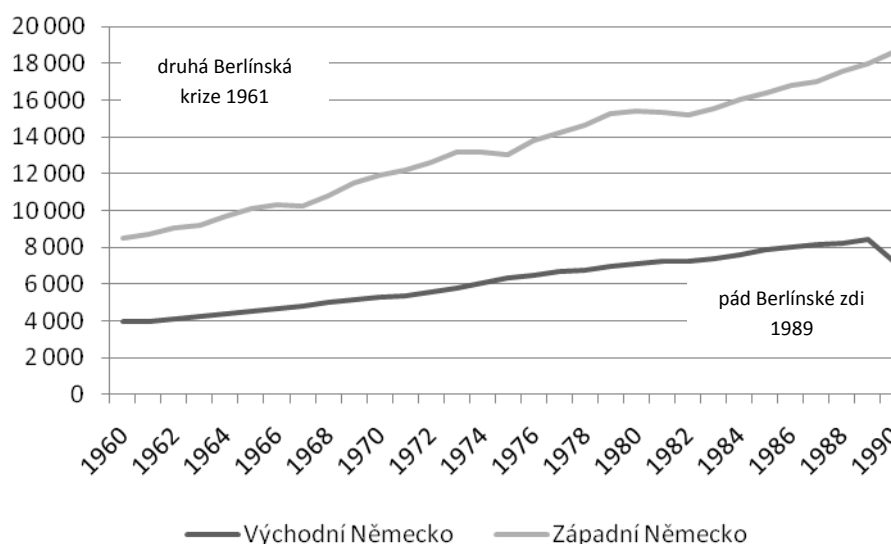
Zdroj: (Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board), vlastní zpracování

Přelom 80. a 90. let 20. století je z hlediska formování současné podoby Evropské unie charakteristický zejména čtvrtým rozšířením Evropského společenství, které však bylo na poměrně dlouhou dobu i procesem posledního rozšiřování²¹ a také formováním a přijetím Smlouvy o Evropské unii, známé také jako tzv. Maastrichtské smlouvy²².

Samotnému tzv. čtvrtému rozšíření předcházela ještě na první pohled formální úprava členské základy a to sjednocením Německa, jež vstoupilo v platnost 3. října 1990. Takto sjednocené Německo však bylo stále ekonomicky rozděleno na dva nerovnoměrné celky. Východní Německo, zejména tedy regiony, jež byly závislé na upadajícím těžkém průmyslu tak trpěly důsledky vysoké míry nezaměstnanosti a nižší životní úrovni obyvatelstva ve srovnání se západní částí země.

²¹ Další proces rozšíření Evropské unie proběhl až v roce 2004.

²² Smlouva byla podepsána 7. února 1992 v Maastrichtu.

Obrázek 5 – Vývoj HDP na obyvatele (v amer. dolarech) v Německu

Zdroj: (Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board), vlastní zpracování

Čtvrté rozšíření Evropského společenství je spojeno se vstupem Rakouska, Finska a Švédska, jež si podaly žádost již v roce 1989 (Rakousko), 1992 (Finsko) a 1991 (Švédsko). Současné s těmito kandidátskými zeměmi si opětovně podalo žádost i Norsko (1992), které však v rámci referenda odmítlo vstup (47,8 : 52,2) a to především z důvodů obav o další vývoj zemědělství a rybářství. Rakousko, Švédsko a Finsko tak rozšířilo Evropskou unii vzniklou na základě Smlouvy o Evropské unii až k 1. lednu 1995.

Smlouva o Evropské unii známá také pod názvem Maastrichtská smlouva znamenala faktické založení Evropské unie. Cíle formulované v této smlouvě vychází ve své podstatě z tzv. koncepce tří pilířů (evropské společenství, společná zahraniční a bezpečnostní politika, justice a vnitro). První pilíř vychází zejména z ekonomické podstaty integrace a je tak tvořen celní unií, vnitřním trhem, společnými politikami, koordinovanými politikami a hospodářskou a měnovou unií. Z hlediska možnosti fungování měnové unie jako vyššího stupně integrace založené na existenci jednotné měny byly stanoveny cílové roky pro její formování a vytvoření. Jako cílový rok pro formování společné měnové unie byl určen rok 1999 a pro vytvoření společné měny období do roku 2002. Druhý pilíř formulovaný jako společná zahraniční a obchodní politika tvoří základ pro naplnění cílů v podobě zajištění společných hodnot, základních zájmů a nezávislosti Unie, upevňování demokracie, právního

státu, respektování lidských práv a svobod, rozvoj mezinárodní spolupráce (Kučerová, 2006). Třetí pilíř justice a vnitro identifikuje aktivity společného zájmu všech členských zemí v oblastech azylové politiky, překračování vnějších hranic, imigrační politiky, protidrogové spolupráce, podvodů mezinárodního charakteru, spolupráce v občansko-správních věcech, spolupráce v trestně-právních záležitostech, celní spolupráce, mezinárodní organizovaný zločin. Jako jedním z nástrojů pro naplnění cílů v uvedených oblastech společného zájmu byl založen společný policejní úřad Europol²³. V současnosti je tak Europol využíván zejména pro boj s terorismem, ilegálním obchodem, pašováním, obchodováním s lidmi a praním špinavých peněz, podrobněji viz (Fiala, 2009).

Samotný vývoj procesu přijetí Smlouvy o Evropské unii byl ovlivněn i druhem tohoto dokumentu, jenž změnil základní smluvní rámec Společenství a z tohoto důvodu tak bylo nutné schválit Smlouvu všemi členskými zeměmi. Z výsledků procesu ratifikace je zřejmé, že zejména v případě Dánska, ve kterém byla Smlouva odmítnuta prvním referendem 2. 6. 1992, kdy 50,7 % hlasů bylo proti schválení Smlouvy o Evropské unii, neprobíhal proces ratifikace příliš jednoduše. Mezi hlavní důvody dánského odmítnutí je tak možné řadit zejména přesvědčení o možných nevýhodách, které převažovaly nad potenciálními výhodami a to zejména z důvodů obav před přílišnou byrokracií a centralismem (podrobněji o výsledcích dánského referenda viz (Fiala, 2009)). Výsledky opakovaného referenda konaného 18. 5. 1993 však již umožnily ratifikaci Smlouvy o Evropské unii a to výsledkem 56,7 % pro přijetí Smlouvy. Obdobně nejednoznačný průběh ratifikačního procesu se očekával i ve Velké Británii²⁴, ve které bylo rozhodnutí o přijetí Smlouvy závislé „pouze“ na rozhodnutí dvou komor v parlamentu. Dolní sněmovnou byla Smlouva schválena 2. srpna 1992 a Sněmovnou lordů 20. července 1993.

Období 90. let 20. století je charakteristické i rozvíjející se intenzivní spoluprací mezi tradičními zeměmi Evropské unie a postkomunistickými zeměmi, které již na počátku procesu transformace projevily zájem o budoucí spolupráci v rámci projektu evropské

²³ O založení společného policejního úřadu bylo rozhodnuto na zasedání Evropské rady v Lucembursku 28. 6. 1991 – 29. 6. 1991. Mezi tímto rozhodnutím a jeho plnou funkčností však uběhlo 8 let (smlouva byla podepsána v roce 1995 a plně funkční je úřad od 1. 7. 1991), (Fiala 2009: 668).

²⁴ Velká Británie zejména trvala na svém požadavku neúčasti na projektu společné měny.

integrace. Oficiálně tak byla spolupráce založena na základě podpisu tzv. Evropské dohody třinácti potenciálními kandidátskými zeměmi.

Tabulka 5 – Roky podepsání Evropské dohody

země	rok podepsání Evropské dohody
Bulharsko	1993
Česká republika	1993
Estonsko	1995
Maďarsko	1991
Lotyšsko	1995
Litva	1995
Polsko	1991
Rumunsko	1993
Slovensko	1993
Slovinsko	1996
Turecko	1963
Malta	1970
Kypr	1972

Zdroj: (Fiala, 2009), vlastní zpracování

Možné rozšíření Evropské unie o země východní a střední Evropy bylo dále podmíněno splněním tzv. Kodaňských kritérií formulovaných na summitu Evropské rady konaném ve dnech 21. – 22. června v dánské Kodani. Požadavky na vstup do Evropské unie kritérii byly formulovány v tzv. Závěru prezidentství následovně:

„Přijetí za člena vyžaduje po kandidátských zemích, aby dosáhly potřebné stability institucí garantujících demokracii, vládu zákona, lidská práva a jejich respektování, ochranu menšin, existenci funkční tržní ekonomiky, stejně tak jako způsobilost obstát v konkurenčních tlacích na trzích Unie. Členství předpokládá schopnost kandidátů přijmout povinnosti členství zahrnující dodržování cílů politické, ekonomické a monetární unie“ (Baldwin 2009: 50).

Jako možný návod pro budoucí kandidátské země mohl sloužit dokument nazvaný Příprava zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie.

Zároveň byl vypracován materiál nazvaný Agenda 2000, který představoval možná stanoviska k jednotlivým zemím a k jejich připravenosti ke vstupu do Evropské unie. Oficiální žádosti o členství v evropské unii byly podány u většiny kandidátských zemí s časovou prodlevou, která však potenciálním zemím umožnila zvýšit připravenost svých národních ekonomik na podmínky členství v Evropské unii.

Tabulka 6 – Termíny podání žádosti o členství v EU

země	termín podání oficiální žádosti o členství v Evropské unii
Bulharsko	14. 12. 1995
Česká republika	17. 1. 1996
Estonsko	24. 11. 1995
Maďarsko	31. 3. 1994
Lotyšsko	13. 10. 1995
Litva	8. 12. 1995
Polsko	5. 4. 1994
Rumunsko	22. 6. 1995
Slovensko	27. 6. 1995
Slovinsko	10. 6. 1996
Turecko	14. 4. 1987
Malta	16. 7. 1990
Kypr	3. 7. 1990

Zdroj: (Fiala, 2009), vlastní zpracování

Jako možný nástroj pro pomoc při financování hospodářské obnovy Polska a Maďarska byl zřízen již v roce 1989 finanční nástroj známý pod svou zkratkou jako PHARE²⁵, tedy pomoc při hospodářské obnově Polska a Maďarska. Možnost spolupodílet se na získání finančních prostředků, které byly pro program PHARE získány zejména jako příspěvky nejvyspělejších zemí²⁶, byla v průběhu roku 1990 z omezeného počtu dvou zemí rozšířena i na další země střední a východní Evropy. Jednalo se tak celkem o 16 zemí, které mohly finanční prostředky pro financování

²⁵ Pologne-Hongrie Assistance a la reconstruction.

²⁶ Země G24.

hospodářské obnovy získat (Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Makedonie, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Československo, NDR, Jugoslávie).

Hodnocení stavu připravenosti kandidátských zemí do Evropské unie bylo obsahem dokumentu Agenda 2000, konkrétně tedy jeho druhé části nazvané Výzvy rozšíření. Kandidátské země tak byly hodnoceny na základě obecných vstupních kritérií formulovaných v podobě politických a ekonomických kritérií vycházející z podoby tzv. Kodaňských kritérií. Jedním z dílčích výsledků materiálu bylo i doporučení pro jednotlivé kandidátské země, se kterými komise doporučila otevřít rozhovory o vstupu do Evropské unie. Jako za možné kandidáty tak byly označeny země: Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovinsko a Estonsko.

Okamžiku oficiálního rozšíření Evropské unie o nové členské unii v roce 2004 předcházelo přijetí zejména dvou klíčových dokumentů – Amsterodamské smlouvy²⁷ a Smlouvy z Nice²⁸. Na základě jednání Evropské rady v Lucembursku (13. – 14. 12. 1997) a výsledků summitu Evropské rady v Helsinkách (10. – 11. 12. 1999) bylo potvrzeno jednání se všemi kandidátskými zeměmi (včetně Bulharska, Rumunska a Turecka). Tyto tři země se však již nestaly součástí tzv. laekenské skupiny zemí, jež vznikla jako výsledek zasedání Evropské rady v Laekenu v prosinci 2001. Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Malta a Kypr tak byly definitivně považovány za budoucí členy Evropské unie. Připravenost těchto kandidátských zemí na vstup byla hodnocena z ekonomického, institucionálního a administrativního hlediska prostřednictvím tzv. hodnotících zpráv.

²⁷ Amsterodamská smlouva vstoupila v platnost 1. 5. 1999 a za obecné cíle si kladla zejména vytvoření společného trhu a vytvoření hospodářské a měnové unie. K posílení významu realizovaných hospodářských politik došlo zejména v oblastech zajišťování vysoké úrovně sociálních garancí a zaměstnanosti, neinflačního prostředí, zajištění konkurenceschopnosti a konvergence ekonomik, rozvoj politiky soudržnosti a ochrany životního prostředí.

²⁸ Smlouva z Nice byla podepsána 26. 2. 2001.

Tabulka 7 – Námitky hodnotících zpráv kandidátských zemí

kandidátská země	připravenost na vstup a námitky v hodnotících zprávách
Malta	kritika vyšší míry účasti státu na ekonomice, vyšší státní dluh
Slovinsko	kritika zvoleného postupu reformy veřejné správy, reformy penzijního systému a pomalého průběhu privatizace
Maďarsko	kritika stavu vězeňství v zemi, boje s korupcí a situace s romskou menšinou
Litva	kritika nedokončeného právního rámce pro vytvoření tržní ekonomiky a pro volný pohyb zboží, neefektivní justice a zemědělství
Slovensko	kritika směřovala zejména v nutnost zprůhlednit privatizaci podniků, posílit boj s korupcí a organizovaným zločinem, včetně nalezení vhodného řešení eskalujících problémů s národnostními menšinami
Polsko	kritika schodku obchodní bilance, rozpočtového deficitu, vysoké nezaměstnanosti
Česká republika	kritika nedostatečné reformy veřejných financí, práce soudů a boje s korupcí
Estonsko	kritika směřovala zejména do oblasti finančního sektoru, energetiky a životního prostředí
Lotyšsko	kritika sektoru zemědělství a ochrany životního prostředí
Kypr	kritika přílišné závislosti domácí ekonomiky na příjmech z cestovního ruchu
Bulharsko	kritika míry korupce a neefektivního soudního systému
Rumunsko	kritika špatné ekonomické situace země

Zdroj: (Fiala, 2009), vlastní zpracování

Vybraných 10 zemí se stalo součástí Evropské unie v rámci tzv. pátého rozšíření 1. května 2004 na základě konání místních referend v devíti kandidátských zemích (s výjimkou Kypru), jež proběhly v roce 2003.

Z hlediska historického vývoje bylo toto v pořadí již páté rozšíření významné hned z několika hledisek. Jednalo se o vůbec první případ tak masivního rozšíření, kdy Evropská unie byla rozšířena o 10 nových členů. Specifikem nových členských zemí byla zároveň i jejich geografická poloha a rozloha, která společně s počtem obyvatel žijících v těchto zemích významně rozšířila budoucí jednotný evropský trh. Zároveň však tyto země byly v období svého vstupu na nižší ekonomické úrovni (měřeno dle HDP na obyvatele), což bylo zemím hojně vytýkáno i v rámci šetření hodnotících jejich připravenost na vstup do Evropské unie. Tyto ekonomické disparity mezi tradičními zeměmi Evropské unie a novými členskými zeměmi byly ještě více zesíleny v roce 2007 a 2013 kdy došlo k rozšíření Evropské unie o Bulharsko, Rumunsko a Chorvatsko.

BALDWIN, Richard E; WYPLOSZ, Charles; ŠAROCH, Stanislav. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008. 478 s. ISBN 9788024718071.

FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 2. vyd. Příbram: PBtisk, 2009. 808 s. ISBN 978-80-7325-180-2.

KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 4. aktualiz. a rozš. vyd., V Ekopressu 3. Praha : Ekopress, 2010. 751 s. ISBN 9788086929606.

KUČEROVÁ, Irah. *Evropská unie : hospodářské politiky*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2006. 347 s. ISBN 8024612127.

ODEHNAL, Jakub; POP Martin. *Hospodářský systém Evropské unie: (úvod do problematiky) : studijní text*. Vyd. 1. Brno: Univerzita obrany, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7231-800-1.